

ז' אשה. ומדלל נקט ואח"כ אלא גבי ישא אשה משמע דכרס בזה בית לאו דוקא והכי איכא למידק בדברי שלמה דלא נקט אחר אלא גבי זניית ביקר:
יב ואסור לאדם להפקיר או להקדיש וכו'. בפרק ח' דערבין (דף כ"ח) חזן מחזיק אדם מאלו ומבקר וכו' ואם החזיק את כלל איש מותרים דברי ר' אליעזר אמר ר' אבא"ע אם לא נבזה אין אדם ראוי להקדיש כל נכסיו על אחת כמה וכמה שיהא אדם חייב להיות חס על נכסיו. ומ"ש ולא ימכור שדה ויקנה בית וכו':

יג משא ומתן של ח"ח בחמונה. בסוף יומא (דף פ"ו): מדרקק על ע'למו בחשבון וכו' ונתן דמי המקח לאלתר. סוף יומא (שם) היכי דמי חילול השם כגון דשקילנא בישראל ולא יביבנא דמי לאלתר:

ואינו נעשה לא ערב וכו' ולא יבא בהרשאה. דאמרין פ' שבוטע העדות (דף ל"א) ואשר לא טוב עשה זה הבה בהרשאה. וכבר נחבא בפ"ג מהלכות שלוחין אימתי שפיר דמי למימי בהרשאה:

מחייב ע'למו בדברי מקח וממכר וכו'. מנאמי כחוב שיש מוסחא לאחרת שכתוב בה אינו מחייב ע'למו והיא יותר נכונה:

ולא ירד לתוך אומנות חבירו. דאמרין בסוף הכשרפין (סנהדרין פ"א) דהא דאמר יחזקאל ואת אשת רעהו לא טמא היינו שלא ירד לתוך אומנות חבירו:

כללו של דבר יהיה מן הנרדפים וכו' (בסוף החובל ב"ק ל"ג): מן הנעלבים וכו'. ברייתא בפרק שני דיומא (דף כ') ופ' האולת (גיטין ל"ו):

מצות

יתפרנס מן הצדקה. וכן הוא אומר בקללות אשה תארש בית תבנה כרם תטע. כלומר יהיו מעשיך הפוכין כדי שלא תצליח את דרכיך. ובברכה הוא אומר ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו: **יב ואסור** לו לאדם להפקיר או להקדיש כל נכסיו ויטריח על הבריות. יולא ימכור שדה ויקנה בית ולא בית ויקנה מטלטלין או יעשה סחורה בדמי ביתו. אבל מוכר הוא מטלטלין וקונה שדה. כללו של דבר ישים מגמתו להצליח נכסיו ולהחליף הכלה בקיים. ולא תהיה כוונתו ליהנות מעט לפי שעה או ליהנות מעט ויפסיד הרבה: **יג משא** ומתנו של תלמיד חכם באמת ובאמונה. אומר על לאו לאו ועל הן הן. מדקדק על עצמו בחשבון ומוותר לאחרים כשיקח מהן ולא ידקדק עליהן. ונותן דמי המקח לאלתר יואינו נעשה לא ערב ולא קבלן ולא יבא בהרשאה. (אינו) מחייב עצמו בדברי מקח וממכר במקום שלא חייבה אותו תורה. כדי שיעמוד בדבורו ולא ישנהו. ואם נתחייבו לו אחרים בדין מאריך ומוחל להן ומלוה וחונן. ולא ירד לתוך אומנות חבירו. ולא יצר לאדם לעולם בחייו. כללו של דבר יהיה מן הנרדפים ולא מן הרודפים מן הנעלבים ולא מן העולבים. ואדם שעושה כל המעשים האלו וכיוצא בהן עליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר:

פרק ששי

א דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו נוהג כמנהג אנשי מדינתו. לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם. ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמוד ממעשיהם. הוא ששלמה אומר הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע. ואומר אשרי האיש וגו'. וכן אם היה

א חולין פ"ד: ב טעין המלכה לשכר אשה כו' פסחים נ: ג ע' גיטין נב: ד מגילה כח: ה יבמות קט: ו שבת פח: ז פסחים מע, כחצות קיא:

לחם משנה

רש"י ז"ל שלא יאל בידיו מבזשמות מפני שגנאי הוא לח"ח. והוקשה לו לרבינו דהא בגופו שרי משום דמעברא זיעה לזה הולך להלק דדוקא כשהוא בגופו הוא לעבורי זיעה אכל ידו לא מוכחא מילתא דהוי משום זיעה והוי חשדא וזה שכתב כאן ולא יאל מבזשם כלומר בידיו מבזשמות. ובגמ' אמר ובמקום שחשודים על משכב זכור ורבינו לא חילק: **י דין** לבריא לאכול בשר וכו'. בפרק כסוי הדם (דף פ"ד) אמרין ואיך אימת מערב שבת לערב שבת ואמרו שם אמר ר' יוחנן אכלא ממעפחת בריאס וכו' אכל אלו וכו' כגון אלו לויין וכו' ומפני כן כתב רבינו לבריא אע"פ שבזמן הזה אין אלו בריאים כדאמרין בגמרא מ"מ אם יש לדם בריא שיכול לעמוד הרי טוב:

יא דרך בעלי דעה וכו'. מה שקשה על דברי רבינו שהפסוקים הם הפוכים כבר חירץ הרב בית יוסף ז"ל. והחכם מהר"י אדרב"י ז"ל בספר דברי ריבות סימן ר"ל חירץ דבר מהיטב עיין שם:

הרואה

מגדל עז

לא יאל מבזשם עד יותר מדאי. פ' כיצד מברכין (דף מ"ח) ובידיו שלמי דפאס ונמסכת דרך ארץ: צו חכמים בדרך ארץ עד מן הראוי לו. פרק כסוי הדם (דף פ"ד): דרך בעלי דעה כו' עד זה' עמו. באבות פ"ק ובגיטין פרק מי שחזו ובסוטה פרק משות מלחמה גמרא מחזיתין דמי האיש: ואסור לו לאדם עד וותן. בכמה מקומות בהלמוד ובהלכות דרך ארץ: מותר לאחרים עד ולא יבא בהרשאה. פ"ק דבבא בתרא. ובמילעא סמך להא מדכתיב אשר לא טוב עשה נעמי:

מחייב ע'למו וכו' עד כללו של דבר כו' עד סוף הפרק. פרק בתרא דיומא (דף פ"ו) וסוף פרק החובל (דף ל"ג) מיייתי לה ובהלכות דרך ארץ ובהרשאות מקומות:

פ"ו דרך ברייתו של אדם כו' עד אבני מדינתו. פרק שני דמסכת כחצות (דף י"ז) כתיב הלל דלמרי לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הכריות ונמסכת דרך ארץ: לפיכך צריך כו' עד

ולא יאל מבזשם לשוק וכו'. עד ללחם בו לתלמודו. פ' כיצד מברכין (שם). ואמרו שם לא אמרין דאסור ללחם מבזשם אלא בגדו אכל גופו זיעה מעברא. ומספקא לן בשערו ופסק רבינו דמי לגדו ואסור כדי להרחיק מן ההשד. ומ"ש רבינו ולא יאל מבזשם ולא בגדים מבזשמים אפשר דתנא והדר מפרש כיצד לא יאל מבזשם בגדיו. או שכוונתו שלא יאל מבזשם ממש אפילו בגופו דבזשם ממש לא מעבר ליה זיעה ולא אמרו דמעברא אלא שמן המבז וכיוצא בו:

י צו חכמים בדרך ארץ וכו' עד יותר מן הראוי לו. פרק כסוי הדם (חולין פ"ד) ואמרין ההם דהני מילי למי שחזו בריא וזקן אכל מי שאינו כן לזה ואוכל כפי הצורך להעמדת טבעו שלא יחלה:

יא דרך בעלי דעה וכו'. יש לחמוה על מ"ש שנאמר מי האיש אשר נטע כרם מי האיש אשר בנה בית דקרא איכפא כתיב מי האיש אשר בנה בית חדש מי האיש אשר נטע כרם. ואפשר דמדנקט מי האיש אשר ארש אשה לבסוף יליף דלא יקח אשה תחלה כדכתיב בקללה ומינה יליפין דלית לן ג"כ למיעבד בבית וכרם הפך מה שכתוב בקללות, ועוד דכיון דגלי לן ללחם לקיחת אשה ממילא משמע דלית לן ללחם בנין בית לנטיעת כרם דמילתא דסברה הוא. והכי אימא בפרק משות מלחמה (סוטה ע"ד). ח"ו אשר בנה אשר נטע אשר ארש למדה תורה דרך ארץ שיבנה אדם בית ויטע כרם ואח"כ יאל אשה ואף שלמה אמר בהכמתו הכן בחון מלאכתך ועשהה בשדה לך אחר ובניית ביתך הכן בחון מלאכתך זה בית ועשהה בשדה לך זה כרם אחר ובניית ביקר

ז

הנהגות מיימוניות

* [חולין צ"א פסחים ק"ב שלשה דברים צוה ר' יוסי ב"ר יהודה את רב אל תצא יחידי בלילה ואל תעמוד בפני הנר ערום ואל תכנס למרחץ חדש וכו']: * [ענין במה לא ישתכר ושוב להרחיק ממנו, שם (דף נ'), מציעא (דף מ"ב) אומר רבי יצחק לעולם ישליש אדם מעותיו שליש בקרקע שליש בפרקמטיא ושליש תחת ידו, ע"כ]:

[illegible]

במה דברים אמורים וכו'. פשוט :
 מ מי שהשא עליו הצירו וכו'. גם זה פשוט :
 י חייב אדם להזכר ביהומים וכו' חפילו
 אלמנתו של מנח וכו' :
 המורגל

י' דייב אדם להזכר ביהומים וחלמנות כו'. (א"ה עיין בדרשות הרב המהגר בדרך מלוהין ח"ב (דף ס"ה ע"ד) :

נשתנו אלו מאלו וכו' עד אעפ"כ היה להם להתבונן על קידוש שמך ולקבל על עצמן הכאות מישראל כשם שהיו הנביאים סובלין שהרי ירמיה וישעיה כמה צרות סבלו מישראל כדרכיהם גוי נתתי למכים מיד חזר קב"ה ואמר למלאכי חבלה זקן בחור ובתוליהם סף ונשים ע"כ במדרש ע"י רש"י וכן כתב בפירושו הפרשה חל"ה לכל אדם אדם אלא שדבר הנבואה כהוא לפי שהם תשים ודבר מצוי הוא לעונתם, ועיין בסמ"א לאוין סימן ח':

לשון הרע חייב כלומר לא חנע הרעה אלא ציו לאותו שנאמר עליו ואינו הורג אלא עמו כלומר ואינו הורג לשלישי כמו הראשון. וזה הפך דברי רבינו ששם בעל לשון הרע עון גדול מרכיל. ודעת רבינו שכתבאמר שלשה לשון הרע הורגת לא אחרו על הרכילות דרכילות לאחד ולשון הרע לאחד אלא על לשון הרע אחרו ולכן הזכירו בסמוך בפניו לשון הרע דכלשון הרע שייך שימושו שלשון שהנאמר עליו יורגו לאומר וגואלי הדם יורגו להורג וגואלי דם שניהם יורגו למקבלו שעל ידי שגילה הוא הדבר מחו אלו:

ג אמרו חכמים על שלש עבירות וכו' שלשה לשון הרע הורגת וכו'. בפרק יש דערכין (דף ט"ו):

ד ויש דברים שהם אבן לשון הרע וכו'. וכל המספר בטובות חבירו וכו'. פ' שלישי דערכין (ס) וכחזה הרי"ף פרק כמה מדליקין לעולם אל יספר אדם שבחיו של חבירו שמחך שבו יבא לידי גנוה. ומפרש רבינו דהיינו בפני שונאיו וה"ק שמחך שבו ב' לידי גנוה ששונאיו אומרים אינו כן אלא מדה פלונית יש בו אלא בפני אורכיו משמע מדברי רבינו שמוחר. ומה שכח וכן המספר כלשון הרע דרך שחוק וכו' וכן המספר לשון הרע דרך רמאות וכו' בירושלמי פ"ק דפאה. ומה שכח אחד המספר לשון הרע בפני חבירו וכו'. בפ"ג דערכין (ס) אמר רבא כל מילתא דמתאמר בלפי מרה לית בה משום לישנא בישא. א"ל [אביי] כל שכן חולסא ולישנא בישא. א"ל כ' יוסי דאמר מימי לא אחרתי דבר וחזרתי לאחורי. ויש לתמוה על רבינו למה כתב דלא כרבא. ומה שכח והמספר דברים שגורמים חס נשמעו איש מפי איש וכו'. בעובדא דיהודה אל גרים בפ' כמה מדליקין (שכן ל"ג):

ה ואם נאמרו דברים אלו בפני שלשה וכו'. בפ"ג דערכין (דף י"ז) וכחזה הרי"ף פרק כמה מדליקין כל מילתא דמתאמר בלפי מילתא

פ"ז א המרגל נחזירו וכו'. דעת רבינו שרכיל היינו האומר פלוני אחר עליך כך וכך או עשה כך כ"ע"פ שאלו דבר אינו נותן למי שנאמר כמו בהלשנת דואג שאמר על אחימלך שנהן להם והרצ גלים לדוד ואילו נשאל לאחימלך לא היה מכחיש שאין בזה גנוה לו דלדרכה הפך שפועה עבודה לשאלו כמו שהתהלל בדבריו.

זה א"ע"פ שאין בו גנוה להחזירו כיון שפועה דברים מזה והולך לזה רכיל מקרי דכשמו כן הוא שהוא כרוכל המחזיר בעיירות. אבל לשון הרע היינו המספר בגנות חבירו וזה נחלק לשנים. אם הגנות שמספר עליו הוא שקר לקרא מוסיף שם רע ואם הוא אמת נקרא מספר לשון הרע. ומ"ס רבינו אבן בעל לשון הרע זה שיושב ואומר כך וכך עשה פלוני וכו'. יש לדקדק מאי אבן דקאמר והלא זהו מה שכתב שלשון הרע הוא המספר בגנות חבירו. ויש לומר דה"ק א"ע"פ שספר אדם בגנות חבירו לא יקרא בעל לשון הרע מפני שאפשר שלא סיפר כן אלא במקרה אבל מי שמורגל המיד לספר לשון הרע הוא יקרא בעל לשון הרע. וזהו שכח שיושב ואומר כך וכך עשה פלוני כלומר שהוא קבוע ומורגל לדבר דברים אלו. נמצא שפרט כאן ארבעה שמות, רכיל. מספר לשון הרע. מוסיף שם רע. ובעל לשון הרע: ובתב הראש"ד אבן בעל לשון הרע וכו' א"ל לא אלא קשה וכו' בינה זאת, ע"כ. כוונתו ז"ל שכתבאמר שלשה לשון הרע הורגת היינו כשהוא דרכילות ש"ע" כן השומע מה שחבירו רוצה לעשות לו קס עליו והורגו וגואלי הדם הורגים להורג ודורשי דמי שניהם הורגים לאומר שגרים מיתה קרוביהם. אבל כשמספר בגנות חבירו אין השומע נעשם כי הוא לא יתפעל בגנות האחר ואין שם חשש שהנאמר עליו יורגו למקבל. וז"ל שכתבאמר הוא תליתאי כלומר אורח שהזכיר תהלה דהיינו רכיל הוא תליתאי כי גם לשלשם חנע הרעה כמו שכתבתי והשני דהיינו בעל לשון

על ממונם יותר מממון עצמו. כל המקניטן או מכעיסן או הכאיב להן או רדה בהן או אבד ממונן הרי זה עובר בלא תעשה וכל שכן המכה אותם או המקללן. ולא זו א"ע"פ שאין לוקין עליו הרי עונשו מפורש בתורה וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב. ברית כרת להן מי שאמר והיה העולם שכל זמן שהם צועקים מחמם צעקתו. במה דברים אמורים בזמן שעניה אותן לצורך עצמו. אבל עניה אותם הרב כדי ללמדן תורה או אומנות או להוליכן בדרך ישרה הרי זה מותר. ואע"פ כן לא ינהוג בהן מנהג כל אדם אלא יעשה להם הפרש וינהלם בנחת וברחמים גדולים וכבוד שנאמר כי ה' יריב ריבם. אחד יתום מאב אחד יתום מאם. ועד אימתי נקראים יתומים לענין זה. עד שלא יהיו צריכין לאדם גדול להסמך עליו ולאמנן ולהטפל בהן אלא יהיה עושה כל צרכי עצמו לעצמו כשאר כל הגדולים:

פרק שביעי

א המרגל בחבירו עובר בלא תעשה שנאמר לא תלך רכיל בעמך. ואע"פ שאין לוקין על דבר זה עון גדול הוא וגורם להרוג נפשות רבות מישראל. לכך נסמך לו ולא תעמוד על דם רעך. צא ולמד מה אירע לדואג האדומי: ב אי זהו רכיל זה

שמועין דברים והולך מזה לזה ואומר כך אמר פלוני כך וכך שמעתי על פלוני אע"פ שהוא אמת הרי זה מחריב את העולם. איש עון גדול מזה עד מאד והוא בכלל לאו זה והוא לשון הרע. והוא המספר בגנות חבירו אע"פ [ה] שאומר אמת. אבל האומר שקר נקרא מוציא שם רע על חבירו. *אבל בעל לשון הרע זה שיושב ואומר כך וכך עשה פלוני וכך וכך היו אבותיו וכך וכך שמעתי עליו ואמר דברים של גנאי. על זה אמר הכתוב יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות: ג אמרו חכמים שלש עבירות נפרעין מן האדם בעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא. עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע כנגד [ג] כולם. ועוד אמרו חכמים כל המספר בלשון הרע כאילו כופר בעיקר. שנאמר אשר אמרו ללשונו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו. ועוד אמרו חכמים שלשה לשון הרע הורגת. [ג] האומרו. [ו] המקבלו. וזה שאומר עליו. והמקבלו [ז] יותר מן האומרו: ד ויש דברים שהן אבן לשון הרע. כיצד מי יאמר לפלוני שיהיה כמות שהוא עתה. או שיאמר ישתקו מפלוני איני רוצה להודיע מה אירע ומה היה וכיוצא בדברים האלו. וכל המספר בטובת חבירו בפני [ה] שונאיו הרי זה אבן לשון הרע שזה גורם להם שיספרו בגנותו. ועל זה הענין אמר שלמה מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו. שמתוך טובתו בא לידי רעתו. וכן המספר בלשון הרע דרך שחוק ודרך קלות ראש כלומר שאינו מדבר בשנאה. הוא ששלמה אמר בחכמתו כמתלהלה היוורה זקים חצים ומות ואמר הלא משחק אני. וכן המספר לשון הרע דרך רמאות והוא שיספר לתומו כאילו אינו יודע שדבר זה שדבר לשון הרע הוא אלא כשממחין בו אומר איני יודע שדבר זה לשון הרע או שאלו מעשיו של פלוני: ה אחד המספר בלשון הרע בפני חבירו או שלא בפניו, והמספר דברים [ו] שגורמים אם נשמעו איש מפי איש להזיק חבירו בגופו או בממונו ואפילו להצר לו או להפחידו הרי זה לשון הרע. ואם נאמרו דברים אלו בפני שלשה כבר נשמע הדבר ונודע. ואם סיפר הדבר אחד מן השלשה פעם אחרת אין בו משום [ז] לשון הרע. והוא שלא יתכוין להעביר הקול ולגלותו

א סמ"ג לאוין ס' ט: ב ב"ב קסד:

הנהגות מיימוניות

[א] גרסינן שם היכא דמי לישנא בישא כגון דאמר היכא איכא גורא אלא בי פלגיא דשביח בישא וכוור. פירוש אפילו זה לשון הרע כיון דאפיק ליה בלשון הרע, ע"כ: [ב] דבכולהו נאמר גדולה, עבודת כוכבים חטא העם הוה חטא גדולה, שפיכות דמים גדול עוני, גילוי עריות הרעה הגדולה, ובלשון הרע מדברת גדולות, ע"כ: [ג] בירושלמי מותר לומר לשון הרע על בעלי מחלוקת מאי טעמא ואני אבא אחריו ומלאתי את דבריו: [ד] סמ"ג לאוין י' אומר שאזהרה למקבלו מקרא דכתיב לא תשא שמע שוא ומייתי גמי הא דאמרין בסנהדרין (דף י') אסור לדיין שישמע דברי בעל דין קודם שיבוא בעל דין חבירו: [ה] ואם רואה דברים ניכרים רשאי להאמין ולקבל כדאמר פרק כמה בחמה מדור ע"ש ע"כ: [ו] אבל בפני אורכיו מותר דברי הכל ריב"ז היה מונה שבחן וכו' מסכת אבות, ספר המצות. אכן רבינו שמואל פירש לא יספר יותר מדאי בטובתו דמתוך שמספר ומונה מדותיו אי אפשר שלא יבא לידי גנותו, ע"כ: [ז] סנהדרין פ' זה בורר מנין לדיין שלא יאמר אני מוכח וחברי מחייבין תלמוד לומר לא תלך רכיל, ע"כ: [ח] ואם האומר מזהיר שלא לומר אפילו אמרו בפני רבים יש בו משום לשון הרע כדאמר פרק זה בורר (דף ל"ה) ההוא תלמידא דגלי מילתא דאיתמר בבי מדרשא בתר יתירים וחרתין שנין ואפקיה ר"מ מבי מדרשא ואמר דין גלי רויא, ספר המצות, ע"כ:

מנדל עוז

פ"ז המרגל נחזירו עד העולם. בירושלמי דמס' פאה פ"א משמע כן וכחזה מקומות: ואע"פ שאין לוקין עליו עד מחריב את העולם. בירושלמי דמסכת פאה וכוף מסכת מכות וכחזה מקומות בתלמוד דה"ל לאו שאין בו מעשה: יש עון גדול מזה עד מאד והוא בכלל לאו זה והוא לשון הרע וכו' עד והמקבלו יותר מן האומרו. פרק יש דערכין כמס' ערכין (דף ט"ז) ובשבת פרק כמה דמס' (דף י"ז): ובתב עליו הראש"ד ז"ל לא אלא קשה וכו': ואני אומר שהוא לקח לשון התלמוד שאלומו בל ואלה כמה קשה לשון הרע כמנהגו צוה שכתבתי בסה"ק דהרמב"ם והרכילות הוא דבר אמת כמו ענין הוסיף דה"ל בירושלמי דמסכת פאה ולשון הרע עיקרו שקר כענין יבא שאמר על מצינוש דפרק כמה דמס' (דף י"ז) ולרכילות קורא בירושלמי דלעוריא וללשון הרע אין לו שם רע יותר ממנו ואיכא למאן דאמר קיבל דוד לשון הרע ואיכא למאן דאמר לא קיבל ואחש התבונן בו: ויש דברים עד וכל המספר בטובת חבירו וכו' עד לידי רעתו. פ' יש דערכין במסכת ערכין וכתב אורח ר"י אלפס ז"ל בהלכות שבת: וכן המספר כלשון הרע דרך שחוק עד וכן המספר כו' עד לשון הרע. בירושלמי דמסכת פאה קורא אותו מספר לשון הרע נלדק ומשמע נמי כן פ' כמה מדליקין (דף ל"ג): אחד המספר לשון הרע בפני חבירו עד לשון הרע. פרק יש דערכין (דף ט"ז) מוקי דאית כה תרתי: והמספר דברים שגורמים כו'. כההיא בירושלמי דחזון ור' יוחנן ופרק כמה מדליקין (דף ל"ג) כמעשה דראש המדכרים: ואם נאמרו דברים הללו בפני שלשה עד כנגד. כ"כ יש דערכין (דף ט"ז):